

A dél-dunántúli délszláv (horvát, szerb és szórványos szlovén) bevándorlások nyelvi és néprajzi nyomai a földrajzi nevekben

3. rész*

Bosnyákok

A *bosnyák* népnév Bosznia délszláv lakosságára vonatkozik. Az oszmán-török terjeszkedés és az ezzel kapcsolatos harcok játszottak közre abban, hogy „a 16–17. sz.-ban nagyon sok boszniai eredetű menekült telepedett meg hazánkban. Részben ez az oka annak, hogy a *bosnyák* elnevezés a mo.-i *sokácok* egy részét jelöli. [...] Egyébként iparos, kereskedő *bosnyákok* gyakori lakói voltak a 18–19. sz.-ban a hazai városoknak. D-Mo. városaiban (mint pl. Pécssett) elkülönülten éltek” (MNL. 1. 1977: 345). A bosnyákok etnikai csoportjába tartozó falvak helyneveiből az alábbiakban mutatok be példákat.

Áta: *Áta* : szh. *Áta* [...] A török hódoltság után pusztá. 1691-ben Boszniából jött rácok (szerbek) települtek itt le; a Rákóczi-szabadságharc idején pusztává lett. 1748-ra katolikus délszlávokkal (horvátokkal) népesült be; 1880 körül németek érkeztek ide Tolna megyéből. 1835 óta 2-3 magyar család is lakja. A múlt század végére a lakosság 2/5 része német. 1930-ban 40 magyar, 145 német, 173 horvát anyanyelvű [...] lakja. [...] A falu magyar és német lakossága a szerb–horvát neveket ismeri, és a horvátokhoz hasonlóan ejti. 184/10. *Grabinya* : szh. *Grabina* : szh. *Svapszki kraj* U, Fr. [...] A Grabina kapcsolatba hozható a szh. *grab* ’gyertyánfa’ vagy a szh. *graba* ’árok’ köznévvvel. 184/27. *Dodole* : szh. *Do dólë* ’a völgy mellett’ Vö, sz. Enyhén ingoványos terület, ahol esőzések idején víz gyülemlik fel. 184/38. *Szőlő-domb* : szh. *Brijeg* D, sz. 184/43. *Siroka* : szh. *Sirokë* [...] A széles földdaraboktól kapta a nevét. 184/47. *Kis-kut* : szh. *Bunarity* ’Bunarić’ [K8: *Bunarity*...] S, r. Itt ivóvíznek használható forrás van. 184/49. *Nagy-kertek* : szh. *Veliki risz* ’Veliki dio’ [K2: *Veliki Rés* ; sz K8/a: *Veliki ris* ... P: *Veliki risz*; r] Ds, sz. Aránylag nagyobb kiterjedésű határrész. – **Kökény:** *Kökény* : szh. *Kukíny* [...] A török hódoltság végén horvát (bosnyák) falu volt. Lakóinak többségét azóta is e nemzetiség teszi ki. A múlt század második felében jelent meg a községben – elsősorban külterületén – magyar lakosság. [...] 1970-ben külterületével együtt 148 magyar, 20 német és 354 horvát lakta. 160/11. *Alvég* : szh. *Dolnyi kraj* [...] 160/25. *Nagy-mező* : szh. *Vëliko poljë* [...] S, sz. 160/26. *Erdő* : szh. *Suma* [...] Régen erdő volt. 160/30. *Malomnál* : szh. *Kod vodënicë* 160/54. *Szélmalom* : szh. *Vjètrënyacsa*. Az 1930-as években még működő szélmalom volt; 1949-ben szűnt meg. 160/55. *Hidas* : szh. *Mosztár* [...] D, szö 160/61. *Felső-hegy* : szh. *Górnyë brdo* [...] Do, sz 160/63. szh. *Kobilica* [...] Lólegelő volt, innen az elnevezés is. 160/72. *Égető* : szh. *Paljika* Ds, sz. – **Németi:** *Némëti* : *Németi* : szh. *Nijëmët* [...]

* Az 1. részt, az összefoglalót és a bibliográfiát l. a Nyr. 2014/4. számában; a 2. részt a Nyr. 2015/1. számában.

A török hódoltság alatt elnéptelenedett. A hódoltság végén és a felszabadító háborúk utáni években nagyszámú r. kat. horvát telepedett ide Boszniából. A 18. század elején ismét néptelen puszttá lett. 1715-ben újra r. kat. horvát (bosnyák) telepések népesítették be; a falu népességének zömét azóta is ők alkotják. [...] 1970-ben 40 magyar és 266 horvát lakta, 1 fő vallotta magát németnek. [...] 179/12. *Kút* : szh. *Szëlszki bunár* : szh. *Na lëdini Kút*. 179/19. *Delelő* : szh. *Lëzsájë* [...] Itt delett a csorda. 179/25. szh. *Kod kruscicë* [...] Valamikor itt egy körtefa állt. 179/15. *Csiják* : szh. *Csiják* L. Itt tilolták a kendert. 179/32. *Siljac* : szh. *Siljac* [K12: *Šiljac*] Ds, sz. Az alacsonyabban fekvő földrészekből kiemelkedett, ezért hívták ezt a részt *Siljac*nak. 179/39. *Zëlëne* : szh. *Zëlëna* [...] Kendert termeltek itt. A zöld színben pompázó kenderföldeket *zelenának* (zöldnek) nevezték el. 179/42. *Bugyák* : szh. *Budzsák* [...] S, r, l. Az elnevezés kapcsolatba hozható a szh. török eredetű *budzak* 'sarok' szóval, amely e terület elhelyezkedésére utal. – **Pécsudvard**: *Pécsudvard* : n. *Udvard* : szh. *Udvar* [...] A török hódoltság végére népesége kicserélődött, katolikus délszlávok (horvátok) telepedtek itt le. A múlt század elején horvát lakosai mellé magyarok és németek is költöztek, de a falu népességének 80%-át horvátok alkották. 1930-ban 57 magyar, 69 német, 533 horvát (sokác) és 2 egyéb anyanyelvű élt a faluban. 1970-ben belterületével együtt 155 magyar, 86 német és 465 horvát lakosa volt. 154/2. *Fölső utca* : n. *Hauptkasze* 'Hauptgasse' : szh. *Górnji kraj* 'Gornji kraj' [*Széchenyi u*] U, Fr. 154/3. *Forrás* : szh. *Vrëlo* 'Vrelo' F, Vf. A vízfolyásból áradó víz a vasút két oldala mentén folyt a falu felé. [...] 154/10. *Kocsmá* : *Bolt* : n. *Virchausz* 'Wirtshaus' : n. *Ksëft* 'Geschäft' : szh. *Bircuz* : szh. *Dutyán* [...] É. 154/28. *Rasztina* : szh. *Rasztina* 'Hrastina' [K8: *Pod Rasztina* ... *Tölgyesalja*; sz, l ... P: *Pod rasztinom*; I] Ds, e, sz. 154/30. *Zagrabina* : szh. *Za Grabrinom* 'Za Grabrinom' [K8: *Za Gabrinom*, *Bükköshát* ...] Ds, e, sz. 154/54. *Halastó* : szh. *Ribnyak* 'Ribnjak' Halastó. 154/60. *Dolica* : szh. *Dólica* 'Dolica' [K8: *Dolina*, *Völgyes* ... P: *Dolina*] S, sz. 154/65. *Vodënica* : n. *Vaszermíl* 'Wassermühle' : szh. *Vodënica* 'Vodenica' [K12: *Malomdülő*] S, r. Egykor vízimalom volt itt. – **Pogány**: *Pogány* : n. *Pogán* : szh. *Pogán* [...] A török hódoltság alatt elnéptelenedett, a 17. század végén rácok (szerbek) lakták. 1700 körül a falu alsó részén katolikus délszlávok (horvátok) telepedtek meg. A szerbek ezt követően elhagyták a falut. A múlt század derekán kezdtek a magyarok és németek a faluban letelepedni. A németek száma 1900-ban 300-ra (32%) emelkedett. 1930-ban 56 magyar, 333 német, 540 horvát (bosnyák) és 1 egyéb anyanyelvű lakosa volt a falunak [...] 1970-ben 174 magyar, 182 német és 342 horvát lakta. A falu német ajkú lakosai megtanultak és ma is beszélnek horvátul; de a horvátok nem beszélnek a német nyelvet. – A magyarok és németek a horvát dülőneveket ma ismerik és használják. A falu német lakossága **Mekényesről** és **Alsónánáról** költözött ide 1880–1890 körül. [...] 161/13. *Vegyesbolt* : n. *Kvëlb* 'Gewölbe' : szh. *Dutyán* 'Prodovaonica mješovitom robom' É 161/26. *Szërüskerték* : n. *Hofstël* 'Hofstell' : n. *Trëplac* 'Trettplatz' : szh. *Guvno* 'Guvno'. Minden ház telke végében voltak a szërüskertek. 161/41. *Vëliko polyë* 'Veliko polje' 'Nagymező' 161/58. *Turpics-malom* : n. *Míl* 'Mühle' : szh. *Túrpicsova vodënica* 'Turpičova vodenica' É. Turpics Lajos vízimalma volt az első világháború előtt. 161/61. *Kendëráztató* : *Mocsila* : n. *Hanfrëce* 'Hanfröste' : szh. *Mocsilo* 'Močilo' A vízfolyás mentén

Kendőrföldek : szh. *Konoplistyë* 'Konopljište' és kenderáztatók voltak. 161/69. *Pogányi halastó* : n. *Fistajh* 'Fischteich' : szh. *Ribnyak* 'Ribnjak' [...] V, halastó. Korábban rét volt. 161/72. *Rasanác* : n. *Hutvád* 'Hutweide' : szh. *Rasánac* 'Harsanjac' [P: *Pod Harsány*] Ds, sz, l. 161/82. *Irtás* : szh. *Krcševinë* 'Krčevina' [...] Ds, sz. Stb. – **Szalánta**: *Szalánta* : szh.. *Szalanta* [...] A török hódoltság végén, a felszabadító háborúk idején néptelenedett el. 1700 körül ismét benépesedett, lakói ekkor rk. horvátok voltak. A múlt század közepén kezdtek magyarok, majd németek ideköltözni. 1930-ban 205 magyar, 6 német és 521 horvát (bosnyák) anyanyelvű lakosa volt a községnek. [...] 1970-ben 266 magyar és 448 horvát lakosa volt a községnek; németnek vallotta magát 3 fő. [...] 178/15. *Németi országút* : szh. *Nijëmétszki drum* Út, Fr. 178/23. *Gyep* : szh. *Lëdina* Ds, l. 178/28. *Kis-mogyorós* : szh. *Málo Liëstyë* [K3: *Pascuum* 'Legelő' K9: *Kis Liscse* ... P: *Kis Listyë*] Lh, S, sz. 178/50. *Égetett földek* : szh. *Páljëvinë* S, sz. 178/55. *Faluhely* : szh. *Szëlistyë* [K3: *Szeliscse* K8: *Szelistye Urbéri Rétek* ... P: *Szelistye*] S, r, sz. 178/58. *Gát* : szh. *Gát* : szh. *Prálo* 'Mosómedence' [...] Ruhát mostak itt a szalántaiak és a németiek. 178/61. *Kis legelő* : szh. *Máli pásnyik* [K3: *Pascuum* 'Legelő'] S, sz. 178/72. *Gyëp* : szh. *Lëdina* S, sz – **Szemely**: *Szemej* : *Szemel* : szh. *Szëmëly* [...] A török hódoltság alatt népessége kicserélődött. A 17. század végén lakói r. kat. délszlávok (horvátok) voltak. Lakosságának magját azóta is ezek leszármazottai teszik ki. [...] A magyarok nagyobb számú beköltözése a múlt század második felében indult meg. A német anyanyelvűek pedig inkább a külterületen telepedtek meg. 1930-ban 131 magyar 1 német és 337 horvát anyanyelvű élt a faluban. [...] 155/1. *Iboja utca* : szh. *Sumszki szokak* 'Sumski sokak' [*Ibolya utca*] U, Fr. A szh. elnevezés az utca végétől nem messze fekvő erdőre (*šuma*) utal. 155/8. *Alsó męgálló* : szh. *Dólnya sztanica* 'Donja stanica'. Autóbusz megállóhely. A falu mélyebben fekvő részén van. 155/16. *Harangláb* : szh. *Zvonik* 'Zvonik' É. 155/45. *Budzsák* : szh. *Budzsak* 'Budžak, Ugao' Ds, sz. 155/57. *Éldovina* : szh. *Ĕldovinyë* 'Heljdovina' [K12: *Eldovini* P: *Eldovina*] S, sz. Hajdinatormó hely volt. 155/59. *Kenderföldek* : szh. *Kudiljisce* S, sz. Kendert szoktak ide vetni, és itt csépelelték ki gabonájukat később a felvégiek. 155/64. *Kutyërina* : szh. *Kutyërina* 'Kučerina' [...] Az itt egyedül álló épületről kapta a nevét. 155/78. *Poljana* : szh. *Polyana* 'Poljana' [...] Kis mezőség. – **Szőke**: *Szőke* : *Szőke* [...] A 17. század végén r. kat. délszlávok (horvátok) éltek itt. A 18. század második felében magyar lakosság telepedett meg, és a délszlávok elmagyarosodása ekkor kezdődött. A 19. században németek költöztek ide. Századunk elejére a magyar nyelv ismerete általánossá lett. 1920-ban 219 magyar, 11 német és 113 horvát anyanyelvű élt a községben. [...] – P. sz. „Lakosai: magyarok, németek, bosnyákok”. – Mivel a falu dőlőnevei között sok a szh. eredetű, érdemes megemlíteni, hogy az 1842. évi legelő kimutatási jegyzékben az alábbi szh. családnevek találhatóak: Novákovics, Vranisics, Matasics, Katics, Rabadzsia, Crkovics, Bernics, Gergics, Ivesics, Szucsics. [...] 177/1. *Prënyovár* : *Pronyovár* [...] A név szh. *prnjávor* 'kolostori falu/birtok', esetleg 'eldugott fészek' jelentésű köznévvvel lehet kapcsolatban. 177/31. [K10, T: *Kercsevina*; sz P: *Kercsavina*; sz] – P. sz. „hajdan erdő”. – A szh. *krčevina* 'irtvány, irtásföld' köznévvvel lehet kapcsolatban a név. 177/66. *Ribnyák* : *Ribnyák-dülő* [...] Vö, sz. A szh. *ribnjak* 'halastó' alapján

egykor itt halastó lehetett. 177/70. *Slivika* [...] A szh. *slivaka* 'szilvákert' köznévvél lehet kapcsolatban. 177/78. *Cērēnszki dol* : *Szērēnszki dol* Vö, e. Mivel a *Cser* nevű *erdő* völgye volt egykor, a név a szh. *cerski dol* 'cseri völgy' szókapcsolattal függ össze. – **Szökéd**: *Szökéd* : n. *Szukid* : szh. *Szukit* [...] A török hódoltság végére népessége kicserélődött. A 17. század végén magyarok és r. kat. délszlávok (horvátok) lakták. A 18. század második felére egységesen horvátta lett a falu. A 19. század elején kezdődött az új magyar és német lakosság betelepítése. A németiség 1900-ra 59%-ot tett ki. 1930-ban 120 magyar, 207 német, 64 horvát és 150 sokác (horvát) élt a faluban. [...] 1970-ben a községnek 219 magyar, 121 német és 147 horvát lakosa volt. Ebből külterületi lakos 55 fő volt. – A falu magyar, német lakossága a szerb-horvát neveket ismeri, és a horvátokhoz hasonlóan ejti. [...] 173/4. *Kocsma* : n. *Virchausz* 'Wirtshaus' : szh. *Bircuz* 'Krčma' [*ÁFÉSZ Italbolt*] É. A múlt század végén épült egy *Igert* nevű ember kocsmájaként. 173/15. *Pusztá* : n. *Puszte* 'Pušta' : szh. *Szukitszka pusztara* 'Sukidska pustara' [... Hnt, Bt: *Szökédi pusztá*] Lh. 173/24. *Öröm-völgy* : szh. *Prëkodól* 'Prekodol' 'a völgyön túl' Vö, szö. Völgy a *Granica* közepén. A magyar név szerint a pincéktől gyakran dalolva távoztak az emberek. 173/28. *Kendëráztató* : n. *Hánefrësze* 'Hanfröste' : szh. *Mocsilo* 'Močilo' [...] Vf. Szabályozatlan patak a legelő alján. 1960-ig ásott kis medencékben itt áztatták a kendert. 173/37. *Rëkut* : szh. *Rëkút* 'Rekut' Ds, Vö, l fákkal. Ide jártak egykor fürödni a gyerekek. 173/55. *Visgrabina* : n. *Krautstikk* 'Krautstück' : szh. *Vis grabinë* 'Više Grabine' [K8: *Visgrabine* ... P: *Visgrabine*; r, szó, sz] S, Do, Dt, sz, szö. 173/65. *Zábástya* : szh. *Za bastya* 'Za baštama' [...] Do, szö. A *zábástya* jelentése: 'kertek mögött'. 173/70. *Polica* : szh. *Polyicë* 'Poljice' [...] A szh. *poljice* 'kicsi földek' jelentésű. 173/81. *Babagujica* : szh. *Babina gujica* 'Babina guzica' Hajlat, behorpadás, sz. Az 'öregasszony feneke, fara' jelentésű *Babina gujica* a terep domborzatával állhat kapcsolatban (BMFN. I. 902–3, 903, 905, 906–9, 926–7, 909, 929–30, 931–2, 934–5, 987–92, 1005, 1007–8, 1009, 1011–2, 1012–4, 1029, 1031).

Az ide sorolt községek lakosságára jellemző, hogy nagyrészt Bosznia vidékéről betelepült bosnyákok alkotják, akik általában jól megőrizték a horvát nyelvű földrajzi neveket. Mindezt például **Áta**, **Németi**, **Pogány**, **Szalánta**, községek helynévanyaga kellő mértékben alátámasztja (BMFN. I. 931–5, 1009–12, 1012–5, 1029–31). Megemlítenédnek tartom, hogy **Szökében** viszont a magyar elnevezés mellett viszonylag ritkán fordulnak elő horvát bel- és külterületi nevek. Némelyik kataszteri térképen elvéve találunk német nyelvű földrajzi neveket, amelyek nyilvánvalóan a németek betelepülésével függnek össze. Ilyenek például a következők: 177/33. *Szökei-högy* [K10: *Wein Gebirg*], 177/46. *Temető* [K 10: *Friedhof*] és 177/85. *Malom-árok* [K10: *Mühlgraben*] Vf. Malmokat hajtott (BMFN. I. 1007–8).

A bosnyákok etnikai csoportjába sorolt **Pécsudvardot** és **Szökédet** népedéstörténetük és hagyományaik megőrzése alapján szerintem inkább *sokác*nak lehetne tekinteni. Hogy ezt mégsem teszem, annak az az oka, hogy a *bosnyák* népnév az egykor Magyarországra települt *sokácok* egy részére is vonatkozott. Ezzel kapcsolatban a MNL.-ban például a következőket találjuk: „**bosnyákok**: Bosznia délszláv lakóinak népnéve. [...] a 16–17. században nagyon sok boszniai eredetű

menekült telepedett meg hazánkban. Részben ez az oka annak, hogy a *bosnyák* elnevezés a mo.-i *sokácok* egy részét jelöli” (1. 1977: 345). Erre a problémakörre a néprajzi fejezetben a helynevekhez fűződő népi közlések számának és tartalmának értékelése, mérlegelése után is hasznos lehet visszatérni.

A felhasznált helynévkötetekben található olyan település is, amely a Sarosácz-féle etnikai csoportosításban ugyan nem szerepel, ugyanakkor névanyaga több, bosnyákokra utaló bel- és külterületi elnevezést is tartalmaz. Ilyenek például **Pécs** földrajzinév-anyagában a következők: 134/801. *Zëmonica* : szh. *Zëmunica* Vr. A Barátúr környék egy részének bosnyák neve. A név a szh. *zëmunica* ’földbevéjít putri, veremház’ szóval lehet kapcsolatban, és a városfalon túl épült viskószerű házakra utal. A külvárosnak ezt a részét említik így is: a „*pécsi Tabán*”. 134/806. *Bosnyák utca* [...] U. Ebben a városrészben (utcában) főleg bosnyákok telepedtek le a hódoltság alatt és után. 134/906. *Zidina* : *Zidina-környék* [...] Vr és U. A szh. *zid* ’fal’, *zidina* ’nagy fal, védőfal, várfal’ alapján a név eredetileg a várfal mellé települt városrészt jelentette. Itt a hódoltság idején nagy számban telepedtek le horvátok és bosnyákok. 134/986. *Bënga* Vr. Az Agoston és Katalin utca közti szöglet bosnyák neve. A Tettye utcai bosnyákok lenézték az itt élőket, és így csúfolták őket: „te, bengási!”. 134/1541. *Zsabnyák* Mf, r. – A. sz. bosnyák név és a *zsaba* ’béka’ jelentésű (BMFN. I. 719, 720, 723, 727, 749).

Pécs régi és mai utcanéveit feldolgozó, úttörő jelentőségű monográfiájában Pesti János – a délszláv népcsoportok névadását említve – a következőket fogalmazta meg: „Pécsett 1722–1804 között alakult ki a kettős (magyar–német) utcanévrendszer. E rendszerrel párhuzamosan tovább éltek a horvátok, szerbek, bosnyákok által használt utcanévek, amelyek még a hódoltság idején keletkeztek (*Bosztán, Zidina, Puturluk, Benga, Zëmunica, Balokány* stb.). Ez a vegyes utcanévrendszer nagyjából 1865-ig maradt fenn, de bizonyos elemei ma is megvannak” (2013: 35).

Pécs környékén földrajzi helyzetük szerint a *bosnyákok* etnikai csoportjába tartozó faluk *tömböt* képeznek, amelyek északról déli felé haladva a következők: **Szemely, Pécsudvard, Kökény, Pogány, Szőke, Szőkéd, Németi, Szalánta és Áta**. Figyelemre méltónak tartom, hogy a bosnyákok bevándorlása idején ezeknek a községeknek közel lévő északi és keleti szomszédságába települt a *falusi sokácok* fele: **Nagykozár, Magyarsarlós, Olasz, Lothárd, Birján és Belvárdgyula** horvát lakossága. A többi falusi sokác – nem messze az itt felsorolt helységektől – a Mohácsi járás területére vándorolt be. Úgy vélem, hogy amennyire lehetett, a bosnyák és a falusi sokác betelepülők minden bizonnyal arra törekedtek, hogy az új hazában egymáshoz közel leljenek otthonra. Ha ez történt, akkor elképzelhető, hogy egyes szokásokat idővel átvettek egymástól.

Egyéb horvát csoportok

A **Dráva mente** horvát lakosai, akiket a környéken *tótok*nak neveztek, újkori betelepüléssel kerültek Magyarországra (1. részletesebben MNL. 1. 1977: 609). Az ott kialakult etnikai csoportjaikból, amelyeknek első, kisebb egységébe Baranya

és Somogy megyei faluk egyaránt tartoznak, ezért az ide sorolható települések helyneveiből – miként másutt is – az alábbiakban a megyék betűrendjében mutatok be példákat.

Dráva menti horvátok I.

Drávakeresztúr: *Körösztur* : szh. *Krizsevice* A török hódoltság idején is valószínűleg lakott helység volt; a felszabadító háborúk után (1703) népessége 2 háztartásra zsugorodott. Ezt követően népesedett be [...] magyar és horvát lakókkal. Nemzetiségi megosztottságának arányszáma a 18–19. században ismételtén változott: hol a magyarság, hol a horvátság tette ki a falu többségét. 1930-ban 268 magyar, 192 horvát és 1 egyéb anyanyelvű lakosa volt. 1970-ben 49 magyar és 321 délszláv élt itt. [...] 286/17. *Berek ajja* : szh. *Pod Béréki* S, sz. 286/29. szh. *Grábrik* [...] S, sz. A szh. *grabov* 'gyertyán' alapján régen itt gyertyános erdő lehetett. 286/32. *Rét ajja* : szh. *Popova livada* S, r. A. sz. papi birtok volt. A szh. *Popovina livada* 'papi legelő' jelentésű. 286/56. szh. *Hajdinicsa* [...] S, sz. A szh. *hajdina* 'pohánka' alapján a hely a növényről kapta a nevét. 286/62. *Jegyző-föd* : szh. *Trávnjik* S, akácós. – A. sz. hosszú ideig egy jegyzőé volt. A szh. *travnik* 'legelő' alapján régen gyepes, füves hely, legelő lehetett. 286/65. *Ó-Dráva* [...] A Dráva régi folyómedre volt. – **Drávasztára:** *Sztára* : szh. *Sztarin* [...] A török hódoltság alatt elnéptelenedett. Valószínűleg még a 17. század végén r. kat. horvátok érkeztek ide. A 18. században és a 19. század első felében néhány magyar, német és szerb család is letelepedett itt, de ezek nem maradtak a falu állandó lakói. A múlt század második felében elsősorban külterületi helyek benépesítésével nagyobb számban jelent meg a magyar anyanyelvű lakosság. 1930-ban a faluban 41 magyar és 835 horvát lakott, a külterületén 254 magyar anyanyelvű élt. 1970-ben külterületével együtt 61 magyar, 3 német és 860 horvát élt itt. [...] 293/2. *Pásztorház* : szh. *Pasztirszka kutya* 'Pastirska kuća' [...] É. 293/22. *Nagy Dulina* : szh. *Vélika Dulyina* [...] S, sz. Hosszú földek, amire szh. elnevezésük is (*duljine*) utal. 293/29. *Ograda* : szh. *Ograda* [...] A víz szigetként kerítette (szh. *ograditi*) körül. 293/46. *Göréndási-erdő* : szh. *Rězulja* 'Šuma' [...] S, e. 293/58. *Füzes* : szh. *Vrbak* 'Vrbik' S, e. Ártéri füzes erdő. 293/63. *Töltési-Brésztik* : szh. *Brésztik* 'Brestik' [K 12/b: *Bresztik*] A töltés alatt van. Szilfás hely (szh. *brestik*) volt. 293/78. *Kis-Tömörge* : *Vasuti-Tömörge* : szh. *Málo Tëmërgyë* S, sz – **Felsőszentmárton:** *Szentmárton* : *Felsőszentmárton* : szh. *Mártinci*; *Mártincë* [...] A török hódoltság alatt horvát népesség lakta. A 17. század végén és a 18. század elején lakói több ízben elhagyták, majd ismételtén visszatelepedtek. Az 1710-es évektől folyamatosan lakott horvát nyelvű helység. A 18. század első felétől néhány magyar nyelvű család is élt itt; 1830-tól pedig néhány német anyanyelvű. [...] 1930-ban 85 magyar, 4 német és 1845 horvát anyanyelvű lakta. [...] 277/27. szh. *Kod béle kutyë* 'Kod bijele kuće' [...] Az egykori községháza előtti kis tér neve. 277/40. *Tölgyes* : szh. *Rászti* 'Hrastovi' S, I. A Csendes utca végén lévő legelőn hatalmas tölgyfák állnak. 277/43. szh. *Konszko* 'Konjsko' S, sz. Korábban lovak legeltek itt. 277/58. *Kendérföld* : szh. *Konopolyistyë* 'Konopljište' [K8: *Kenderföldek* K13:

Konoplistye...] S, sz. 277/86. *Bükkös* : szh. *Bikes* [K8: *Bükösd* K13: *Bükkös*] S, l. A legelőn bükkfák vannak. 277/92. *Láz* : szh. *Láz* 'Laz' [MoFnT2: *Láz*] S, sz. Kapcsolatba hozható a szh. *laz* 'erdőirtás révén keletkezett, vetésre alkalmassá tett terület' szóval. 277/96. *Rétek* : szh. *Livadë* S, l. A községtől a Dráva felé eső nagyobb legelő (szh. *livade*) neve. 277/100. *Málo Szelistya* : szh. *Málo Szelistyë* 'Malo Selište' [...] Itt osztottak földet a falubeliek számára. 277/110. *Trávnjik* : szh. *Trávnjik* 'Travnjak' [K13: *Zatravnikom*] S, sz, l. Kapcsolatba hozható a szh. *travnjak* 'legelő' köznévvvel. 277/147. *Polica* : szh. *Polyícë* 'Poljice' [K8: *Polica* K13: *Poljica* K14: *Policza*] S, sz. Kis szántóföldet jelent. 277/148. *Vërbak* : szh. *Vrbak* [K8: *Vërbak* K14: *Vërbák*] S, e. Jelentése füzfaerdő. 277/157. *Malom* : szh. *Mëlin* 'Mlin' A Dráván egykor működő malom. Stb. – **Révfa**l: A török hódoltság alatt valószínűleg lakott volt. [...] A Rákóczi-szabadságharc alatt elnéptelenedett, majd ezt követően horvátok telepedtek itt meg. A 18. század második felében a lakók 1/3-a magyar, 2/3-a horvát. Megközelítőleg ez az arány maradt századunkig. [...] 1970-ben 19 magyar és 75 horvát élt itt. Jelenleg (1981-ben) 9 fő lakja a falut. [...] 292/1. *Tó alja* : *Kosut utca* : szh. *Pod barom* 'Pod barom' [*Kossuth Lajos u*] U, Fr. Az utca mellett kacsauszató (szh. *bara*) van. Elnevezését a tócsákkal, sárral borított területtől kapta. 292/5. *Kocsma* : *Bolt* : szh. *Krcsma* : *Dutyán* 'Krčma, Dučan' [*Italbolt*, *Vegyesbolt*] É. 292/10. *Gáj* : szh. *Gáj* 'Gaj' [K1: *Gaj* ... P: *Gáj*] Nevét az erdő kiirtása után keletkezett ligettől (szh. *gaj*) kapta. 292/18. *Tót-mező* [K14: *Tót mező...*] Tót jelzős helynévvel illeték az itt lakó magyarok a betelepülő horvátok által bírt határrészeket. 292/19. *Mocsilla* : *Kenderes* : szh. *Mocsilo* 'Mocilo' [K11: *Kenderes*] S, sz. 292/37. *Tót-rét* : szh. *Livade* 'Livade' [...] S, r. A község és tó közötti rész neve. Stb. (BMFN. II. 758–61, 763, 764, 765, 808–11, 828–30, 831–3).

A Sarosáczy György által a *Dráva menti horvátok I.* csoportjába sorolt somogyi **Lakócsa**, **Potony**, **Szentborbás** és **Tótújfal** déli szláv nyelvű földrajzi neveire – amint már jeleztem – Somogy megye névanyagánál közlök példákat. Természetesen ugyanígy jártam el a *Dráva menti horvátok II.* és a *Somogyi horvátok* etnikai csoportjába tartozó települések helyneveinek bemutatásában is.

2. Etnikai csoportba nem sorolt horvát települések helynevei

2.1. Az ide sorolható települések földrajzi nevei között – **Nagyhajmás** kivételével – alig találunk horvát nyelvű névadatokat, vagyis azt mondhatjuk, hogy ezek egyes helységeken (ilyen például Sásd) csupán halvány nyomokban maradtak fenn. Minthogy ennek okát jól megvilágítják a szóban forgó helységek népesedéstörténeti összefoglalói, ezért fontosnak tartottam ezeknek a vázlatos közlését is. Az alábbiakban a bel- és külterületi elnevezéseikből mutatok be példákat.

Nagyhajmás: Hajmás : Hagymás : Nagyhajmás : n. Hajmas : n. Nagyhajmas : szh. Hajmas [...] A 17. század végén lakói rácok voltak. A rác lakosság a 18. század folyamán lassan elhagyta a helységet [...] Ugyancsak a 18. század folyamán nagyszámú kat. délszláv (horvát) jött Nagyhajmásra [...] Nh.: A „vízmelléki” hor-

vátok Dalmáciából érkeztek, és jelenlegi falu déli részében telepedtek le. Egy részük 1820 körül visszaköltözött Horvátországba. [...] 2/57. Horvát-högy : n. Krovatiskeperih 'Kroatisches Gebirge' : szh. Hrvatszka brda 'Hrvatsko brdo' [...] D, sz, szó. A szőlő kipsztlóban. Régen a falu horvát nyelvű lakói bírták. 2/76. Kórea : szh. Sztrán 'Strana' [...] Ds, sz. A Bikali ÁG alakulásakor sertéstelep volt itt áldatlan viszonyok között. 2/77. Hosszu-szabad-föd : Borék : n. Langefrajake 'Lange Freiacker' : szh. Borik 'Borik' [...] Ds, sz. Korábban erdő, majd szántó-föld volt. – A. sz. ezek után a földek után nem kellett kilenceddel adózni. A Borik 'fenyves erdő' lehetett. 2/79. Török temető : Vlaskó gröblë : n. Flasko gröble : szh. Vlasko Gröblyë 'Groblje' [...] Ds, sz. A dülő É-i felében 1928-ban útépítéskor emberi csontokat találtak. Régen itt temető lehetett. 2/108. Lipik : szh. Lipik Ds, sz. – A. sz. erdő volt; vagyis a szh. lipik 'hársfaerdő' jelentésű. 2/116. Mulják : n. Muljak : n. Mittelëker 'Mittelacker' : szh. Muljak [...] A dülő K-i végében Vm, Vf, van. – A. sz. a dülönév mulj 'iszap' jelentésű. 2/117. szh. Vrbásityka S, men, sz; régen fűzfás terület volt. – A. sz. a vrba 'fűzfa' jelentésű (BMFN. I. 43, 45, 46, 47).

2.2. Néhány községbe horvát néprészlegek is betelepültek, és bár egy részük elvándorolt, vagy csekély számban maradt ott, ennek nyelvi nyomaként néhány helyen horvát nyelvű helynevek is megőrződtek. Ilyen települések a következők: **Bikal:** Bikal : n. Pikal [...] A török hódoltság alatt népessége kicserélődött. A 17. század végén görögkeleti délszlávok lakták. Valószínűleg a Rákóczi-szabadságharc kezdetén néptelenedett el. 1720-ra ismét lakatlanná vált. Ekkor román délszlávok népesítették be. Pár év múlva a szomszédos Mágocsról és Hajmásról magyarok jöttek. [...] A 18. század végén evangélikus német lakosság érkezett, amely lassanként a falu többségét tette ki. A múlt század elején magyarok is kezdtek betelepülni. A délszlávok részben elvándoroltak, részben pedig az ide települőkhöz asszimilálódtak. [...] 6/35. Mulják : n. Muljak 'ua'. [K8/a: Muljak ... P: Mulyák MoFnT2: Muljak-földek] [...] 1868 forrás szerint: „Mulyák név alatt nyugotnak fekvő hegyes és vizmosásos szántó föld III-ad osztályu”. 6/108. Cerik : Cserik : n. Cerék [... K10, P: Czerék] [...] 1868 szerint: „Czerik nevű szántó föld rossz fekvésű, víz mosásnak kitéve [...] Czerik nevű legelő vízmosásos hely, hegyes fekvésénél fogva szántó földé nem alakítható”. 6/132. Otovica : Otovic : Otovics : Proletár-föd : n. Otovic [K8/a, K12: Otovice ... P: Ottovica] [...] 1919-ben itt kaptak földet a falu nincstelenjei. – **Ibafa:** Ibafa : Iyefa [...] A török hódoltság után puszta. 1744–1745-ben horvátokkal népesült be [...] A 18. század végén lassú német és magyar betelepülés kezdődött. 1832 után a németek száma rohamosan nőtt, és a század második felében már német többségű a falu. Századunk elejére a horvát nyelv eltűnt a faluból. [...] A Pesty Frigyes-féle adatszolgáltatás idején (1864) Ibafát vegyesen lakták magyarok, németek és horvátok. [...] 71/58. [K12: Klokocsik] 71/59. [K9: Pod vodenica] 71/64. Téglaházidülő [K12: Prosina] 71/98. Jëzëra : Jëzura [K10: Jezena K12: Jezera] 71/101. Crikvina [K12: Cirkvina] Vö, r. Régen templom állhatott itt (vö. 102. sz. névvel). 71/111. Borik-dülő [K9: Barék K12, P, MoFnT2: Borik] – **Mozsgó:** Mozsgó : n. Musk [...] A 18. század elején néptelenedett el. 1726 tájban magyar és horvát

nevük kezdtek benépesíteni; később németek érkeztek. A 19. század első felében a három nemzetiség egyenlő arányban szerepelt. A század második felétől a magyar nyelv kezdett általánossá lenni. – 1930-ban 681 magyar, 9 német és 1 horvát anyanyelvű, 1970-ben külterületével együtt 1229 magyar lakta. [...] 74/5. Sovica Vf. 74/54. Jédinka [K3, 9, P: ~ K3: Jedlinka; sz Hnt: Jedinkaszőlőhegy...] D, sző, Lh. A múlt században kezdett benépesedni; népessége Mozsgóéval azonos. 74/70. Bazik [K12: Bástya K3: Geweste Kirche] Do, sz. Az 1822 előtti térképen templomrom helyét jelölik. 1946 őszén Viszt István lova szántás közben gödörbe szakadt. Az üregben falazat maradványait találták meg. Ezen a területen nagy mennyiségű (fekete égésű, peremezett, egyszerű égetésű, vonalkázott) edénycsérep található. 74/98. Klenőce : Vizes berők [K12: Vizefás] V, r, mocsaras. 74/107. Igyenös [K12: Egyenes; sz K6: Ugloniscse; sz] Fs, sz. 74/113. Rasztina Vö, sz. – **Sásd**: 28/94. Dolac S, Vö, L, sz, r. 28/102. Zsabják [K8: ~ ; sz] 28/114. Lazina [K8, 9, 12: Lozina; e, l] S, sz. – **Szigetvár**: Sziget : Szigetvár [...] Sziget a török hódoltság alatt folyamatosan lakott helység. Lakossága teljesen kicserélődött. A 17. század végén délszláv (többségében bosnyák), magyar, kevés török és görög lakossága volt. A 18. század végén délszlávok, magyarok és németek lakták. A múlt század elején még a lakosság fele szláv; a század közepén a magyar nyelv kerül túlsúlyba, elsősorban a német nyelvűek számának csökkenésével. A század végére a déli szláv nyelvűek száma is megcsappan. [...] 87/176. Kis-Bara Mocsaras, vizes gödör. 87/187. Muszula [K12: Muzula] S, r. Fűves, ligetes terület. Itt volt régen a húsvét délutáni játszóhely. 87/250. [K15: Szelistya; l] 87/455. [K15: Verbovka; sz] 87/466. [K15: Konoplistye; sz] 87/498. Kis-rétek [...P: Kis réti dülő K15: Rastika] S, r (BMFN. I. 76–7, 79–80, 80, 176, 394–6, 404, 405, 406–7, 407, 408, 452, 459, 461, 466, 467).

3. Szerb etnikai csoportokba sorolt települések helynevei

Szerbek

Az oszmán-törökök Balkánra történő terjeszkedésének következtében a szerbek hazánkba települése a 14. század végétől évszázadokon át tartott, és több hullámban ment végbe. Ehhez kapcsolódóan a MNL.-ban például a következőket találjuk: „Az utolsó nagy szerb beköltözés 1690-ben történt, amikor a felszabadító háborúk gyors sikereitől ösztönzött, de vereséget szenvedett törökellenes felkelő szerbek pátriárkájuk vezetésével Mo.-ra menekültek” (5. 1982: 9). A törökök előli menekülésük és a szülőföldjükről való elvándorlásuk nyilvánvalóan közrejátszott abban, hogy a szerbeknek nagyfokú nemzeti tudata alakult ki. Kétségtelenül összefügg ezzel is, hogy „[e]rős nemzeti egyházszervezetük, felekezeti iskoláik, művelődési intézményeik voltak, melyek a 18–19. sz.-ban a modern szerb kultúra bölcsőjét alkották” (MNL. 5. 1982: 9). Magyarországra vándorlásuknak, az itt létrehozott intézményeiknek a hazánkban kialakult földrajzi neveikben, amint arról írásomban nagyszámú példa tanúskodik, viszonylag sok nyelvi és néprajzi maradványa őrződött meg. A hazájukhoz való ragaszkodás abban is kifejeződött,

hogy az első világháború után a szerbek túlnyomó többsége az újonnan kialakult Jugoszláviába költözött.

Mohács és térsége

A horvát és/vagy szerb nyelvű földrajzi nevekre és a hozzájuk kapcsolódó néprajzi értékű közlésekre példákat keresve, többször átnéztem a BMFN. I–II. kötetét, ugyanis a nagyszámú horvát és szerb népesség Baranya megyébe történt betelepülése már a török hódoltság idején elkezdődött, azt követően pedig nagyjából az 1690-es évektől a 18. század közepéig zajlott. Noha a szerbek egy része a Rákóczi-szabadságharc idején elköltözött lakóhelyéről, többször azonban az is előfordult, hogy visszatértek Magyarországra. Több évszázados együttélésük más népekkel (elsősorban magyarokkal, németekkel és horvátokkal) a földrajzinévadásban is jelentős nyomot hagyott. Ugyanez történt a Magyarországra került horvátokkal is. Ennek következtében még a vegyes lakosságú községekben és városokban is igen sok szerb és horvát nyelvű földrajzi név keletkezett. A szerbek többsége ugyan az első világháború után az 1920-as években Szerbiába optált, helyneveiket azonban – elsősorban a hazánkban maradt szerb lakosság egy-két évtizedig még megőrizte.

A Baranya megyébe bevándorolt szerbek jelentős része Mohács közelebbi és távolabbi környékére települt, ezért esetükben mindenképpen csak helyeselni lehet a Sarosácz György-féle *Mohács és térsége* kategória megnevezést. A következő helységeket sorolta ide: **Mohács, Lippó, Illocska, Magyarbóly, Villány, Somberek, Sárok, Erdősmecke, Medina, Borjád és Nagybudmér.**

A felsorolt települések közül **Medinát** több szempontból sem tartom ide tartozónak. Nem azért, mert Tolna megyei község, hanem főleg amiatt, mert jó néhány évszázad óta magyar településekkel körülvett falu szerb nyelvű népességre korábban elmagyarosodott, mint például a baranyai vegyes (magyar, német, horvát és/vagy szerb) nyelvű községek nagy többsége. Továbbá ha átnézzük Medina földrajzinév-anyagát, akkor sem szerb nyelvű adatot, sem szerb néphagyományt nem találunk benne (vö. TMFN. 413–6). A község helyneveiben mindössze három olyan példa található, amely arra utal, hogy Medinán régebben szerbek laktak. Ezek a következők: 90/32. *Szerb templom : Rác templom* A görögkeleti szerbeké. 1865-ben épült. [...] 90/38. *Szerb temető* A görögkeletiek temetkezési helye. [...] és 90/80. *Nikolás* [K. ~ P. Mikola vö] Ds, régen szó, ma e és l. Ma itt van a tsz. növendékmarha-telepe. Egy Nikola nevű szerb emberről, aki itt lakott (TMFN. 414–5). Ilyen típusú helynév, amint azt a rác népnévvel keletkezett névadatoknál meggyéknént már bemutattam, nagyon sok van, és mindegyike csupán azt jelzi, hogy egykor szerbek éltek a szóban forgó településen. Egy 1715-ből való országos összeírás szerint Medina akkor magyar- és ráclakta település volt, mégpedig 8 magyar és 12 rác családdal (vö. Szilágyi 1983: 51–2).

A Mohács és térsége többi településének ide sorolását nagy vonalakban elfogadhatónak tartom. Meg kell azonban jegyezni, hogy a Sarosácz-féle csoportosítás szempontjait nem ismerem. Ezzel kapcsolatban – a többször is említett

tanulmányában – a következőket írta: „Az etnikai csoportok elnevezésénél a nép által használt megkülönböztetést és földrajzi elhelyezkedésüket vettük figyelembe. Az etnikus jegyek ismertetésére ez alkalommal nem térünk ki” (1973: 370). A baranyai helynévkötetek többszöri átnézése viszont arról győzött meg, hogy Mohács közelebbi és távolabbi környékéről jó néhány szerb telepítésű falu viszont ide vehető. Ezeket a Mohácshoz viszonyított földrajzi elhelyezkedésük alapján három kisebb csoportba soroltam, és a helynévanyagukból kiválasztott példákat az alábbiakban az egyes települések betűrendjében mutatom be. Az egyes alcsoportokon belül északnyugatról keleti irányban, majd pedig dél felé haladva sorolom föl az oda tartozó helységeket.

Mohács és északi környéke: Mohács, Egyházaskozár, Erdősmecke, Véménd, Somberek, Dunaszekcső, Dunafalva és Liptód

Egyházaskozár: *Kozár : Kazár : Egyházaskozár : Ráckozár : n. Kozart [...]* A török hódoltság utolsó éveiben, 1680 körül néptelenedett el. [...] 1696-ban újra benépesült: rác családok telepedtek le. A Rákóczi-szabadságharc végére – úgy látszik – ismét pusztává lett. 1720-ban újból g. keleti délszlávok éltek a faluban, 1750 körül a lakosság túlnyomó többségét ők teszik ki. A múlt század folyamán a helység rác nemzetisége háttérbe szorul. Elkezdődött kitelepedésük, és a múlt század utolsó évtizedében az utolsó rác családok is elhagyták Ráckozárt. 1752 és 1768 között nagyszámú luteránus német telepedett le, a múlt század végére ezek lélekszáma megközelítette az 1400-at. [...] Magyarok a 18. században csak időnként éltek itt; a múlt században már folyamatosan volt a helységnek néhány magyar lakosa. 1930-ban 83 magyar és 1136 német anyanyelvű, 1970-ben 843 magyar és 200 német lakta. – 1947–48-ban az idetelepített német családok helyére moldvai csángók, bukovinai székelyek és felvidéki magyarok költöztek. [...] 7/65. *Bórics : n. Pórics 'Bórics' [...]* Ds, Gs, Vm, Men, sz.. Korábban erdő volt. P. sz. „körül van véve fiatal erdővel. Szárász és Lengyel községekkel határos. A név után ítélve meglehetősen fontossággal bírhatott a hely”. P. adatát figyelembe véve a *boric* 'kis fenyő' szóval lehet kapcsolatban a *Bórics* név. 7/125. *Otovica : Otovice : n. Otovic [...]* Vö, S, r, sz, ka. Korábban inkább rét volt. – P. sz. „Maráczal (Ma: Hegyhátmaróc) határos. *Ottovicza* rác szó: jó sarjűtermést jelentvén; ettől nyerte volna nevét.” – A szh. *otava* 'sarjú' alapján a név sarjűtermő rétet jelenthetett korábban. 7/128. *Kruscsik : Kendörös [...]*K8/g: *Kruscsik*; r K9: *Krusztyik*; r P.: *Krucsik* [...] – P. sz. „hajdan sok *körtefa* (ráczul: *kruscsik*) állott itt.” – A szh. nyelvben a *krušik* 'gyümölcsös, körtés' értelmű. 7/134. *Kraljevác : Královic : n. Kralevic : n. Krajčevic [...]* – P. sz. „a határ K-i részében fekszik, és Szárász helységgel határos. A mese szerint e részén a határnak hajdan egy híres *Králevicz Márkó* nevű rác hadvezér lakott volna. Itt máig is létezik egy forrás e néven: *Königsbrunnen*, hihetőleg a »Királytól« (melly rác szó *királyt* jelent) veszi eredetét” (BMFN. I. 81, 85–7). – **Dunafalva:** *Dunafalva : Falva [...]* n. *Szalase 'Gehöfte' [...]* szh. *Szalási 'szállások'* : szh. *Ada* : szh. *Vada* 'sziget' [...] A múlt század derekán még csak ideiglenes nyári lakásul is használt szállások voltak

a szigeten a dunaszekcsői gazdák birtokában. Pesty Frigyes adatszolgáltatója szerint: „A lakosság szállásai nemzetiség szerint 3 részre oszlanak: Rác-zsállások, melyek körül gyümölcsös és veteményes-kertek díszlenek. Öreg-zsállás: A magyarság tulajdona, melyet a Rác-zsállástól a Pék nevezetű fok választ el. Végül a Duna mentén vannak a németek szállásai” [...] A múlt század utolsó negyedében, a végleges úrbéri elkülönözés és a sziget ármentesítése nyomán kezdtek e zsállásokat állandóan lakni, majd újabb tanyák és majorságok is létesültek. 1954-ben alakult meg a Dunaszekcsőhöz tartozó Sziget külterületi lakott helyeiből Dunafalva község. 1970-ben 1806 magyar, 57 német és 10 délszláv lakosa volt. [...] 205/5. *Kis utca* : n. *Kla Készl* 'Kleines Gasserl' : szh. *Mála ulica* [...] U, méretéről. 205/7. *Karám* : n. *Fihpherih* 'Viehpferch' : szh. *Tor É*, uradalmi karám volt. 205/18. *Harangláb* : n. *Klokestoukk* 'Glockenstock' : szh. *Zvonik* Harangláb volt, 1929-ben emelték, a 70-es években megszüntették, mert a harangot az épülő templomtoronyba vitték. 205/32. *Ribár-kocsmá* : n. *Ribár-Vertszausz* 'Ribar-Wirtshaus' : szh. *Ribarov bircusz* : rc. *Krisma lu Ribar É*, kocsmá volt, tulajdonosáról. 205/68. *Főső-Böde* : *Fëlső-Böde* n. : *Ouveri Maraszt* 'Obere Marast' : szh. *Gornya bëda* [K17: *Felső Böde*] S, I, e a védögát mentén. 205/79. *Bëslin-tanya* : *Bikapusztá* : n. *Ritkás-Puszté* 'Ritkás-Pušta' : szh. *Bëslin szalas* 'Beslin-zsállás' [...] P, régi tulajdonosáról, illetve annak ragadványnevééről. [...] – Nh.: A hely régi gazdája fogadásból Mohácstól Dunaszekcsőig könnyű hintáján versenyt futott a személyhajóval, és előbb ért célba. – **Dunaszekcső**: *Szekcső* : *Dunaszekcső* : n. *Szëcse* 'Seetschke' : szh. *Szëcsuj* : szh. *Dunaszëcsuj* : c. *Szë(k) csúj* [...] A török hódoltság alatt valószínűleg folyamatosan lakott volt. A 17. század végén lakói magyarok és 1690 körül idetelepedő szerbek voltak. 1711-től a szerbek kerültek túlsúlyba. 1733-tól indult meg a németek lassú ütemű beköltözése. Ezt követően a szerb lakosság száma megállapodott, majd igen lassan fogyni kezdett. Az első világháború után mintegy 500 szerb Jugoszláviába optált. A magyarok száma a 18. század utolsó harmadától kezdve jelentősen növekedett. [...] 1930-ban 4465 magyar, 1004 német, 5 tót, 6 horvát, 45 szerb, 2 sokác és 2 egyéb anyanyelvű lakosa volt. [...] 204/47. *Levente tér* : *Futbalpája* : *Sportpája* : szh. *Futbalpája* S, Sportpálya, korábban gyakorlótér. 204/70. *Régi piactér* : n. *Vohe-mark* 'Wochenmarkt' : szh. *Bunárko piac* 'kúti piac' T, egy része beépült, így korábbi rendeltetése megszűnt. 204/111. *Piac tér* : n. *Vohemark* 'Wochenmarkt' : szh. *Piaca* 'piac' Tér, piac. 204/117. *Szerb templom* : n. *Rács Khirhe* : n. *Rácsih Khirhe* 'Raizische Kirche' : szh. *Crkva* : szh. *Szrpszka crkva* : c. *Szirbicko khangéli* [*Szent Miklós-templom, Letnji Sveti Nikola*] É, a 18. század utolsó negyedéből. 204/152. *Pajër-kocsmá* : *Magyar-kocsmá* : *Varroda* : n. *Pájër-Vërtszausz* 'Payer-Wirtshaus' : szh. *Vancaga bircuz* 'szekerce kocsmá' : szh. *Pajërov bircuz* : szh. *Varoda* : c. *Pájëreszki kircsima* [...] É, a nevek rendeltetésére, illetve tulajdonosára utalnak: korábban főleg a magyarság szegényebb rétege látogatta. A szerb név a gyakori verekedésre emlékeztet. Jelenleg varroda, amely 1974-ben indult. 204/298. *Bëső-réti-híd* : n. *Posoke Pruke* 'Boschoker Brücke' : szh. *Bozsucska tyuprija* 'bozsoki híd' Híd a hasonló nevű réten, a Palotabozsok felé vezető úton. 204/351. *Kurják* : n. *Kurjak* : szh. *Kurjakovo* : szh. *Kurják* 'farkas' [...] – Nh.: Itt a régmúltban farkasok tanyáztak. – **Erdősmecke**: *Erdősmecke* : *Mecske* : n. *Rác-*

mëcske 'Raitzmetschke': n. *Mëcske* : szh. *Rácmëcska* : szh. *Mëcska* [...] A török hódoltság alatt magyar népessége elpusztult. A 17. század közepére [...] erőteljes rác falu lett. 1750-től kezdve elsősorban a környező falvakból német jövevények telepedtek meg itt, a múlt század második felében pedig magyarok költöztek ide. A szerb lakosság századunk elejétől folyamatosan fogyott el. 1930-ban 116 magyar, 937 német és 30 anyanyelvű lakosa volt, 1970-ben 292 magyar, 432 német és 11 délszláv lakta. – A falu keletkezéséről – visszaemlékezés alapján – ezeket mondja az 1783-ban kezdett plébániatörténet: A görög keleti nem egyesült vallásúak, kb. ötvenen alacsony kunyhókban laktak a mai *Szilvás*, illetve *Hirschfeld* dűlők helyén. A mai falu erdő volt, 1750–52-ben irtották ki a németek, és kezdtek házakat építeni. [...] 191/12. *Nagy iskola* : *Fősző iskola* : *Iskola* : n. *Kroussz Sül* 'Große Schule' : szh. *Vëlika skula* [...] felső tagozat, később az összes osztály látogatta; a falu felső részén található. 191/39. *Rác utca* : n. *Ráce Kasze* 'Raizische Gasse' : szh. *Szrpszki szokak* Ur, korábban szerbek lakták. 191/82. *Tűzkhëgy* : n. *Faierstáperih* 'Feuersteinberg' : szh. *Krëmënszki briëg* [...] H, e. Itt kovakövek található; az erdei munkások régen tüzet csiholtak velük. 191/104. *Fősző-szöllők* : n. *Ouveri Vaikoate* 'Obere Weingärten' : szh. *Gornyi vinograd* 'felső szőlő'. 191/117. *Dër-völgy* : n. *Ráftól* 'Reiftal' : szh. *Ládna dõla* 'hideg völgy' : szh. *Dolovi* 'völgyek' [...] Vö, e, r. Mély fekvése miatt gyakori a dér; innen a neve. 191/121. *Legelõ* : n. *Fihhútvát* 'Viehutweide' : n. *Húdvát* 'Hutweide' : szh. *Lëdinë* 'legelők' [K18: *Községi legelõ*] Ds, l, régebben marhalegelõ. 191/165. *Stokbrun* : *Tuskókút* : n. *Stokkprune* 'Stockbrunnen' : szh. *Kërba* : szh. *Kërbanszka vrëla* 'tökhéjas források' [...] F. A név valószínűleg régebbi gémeskútra vall; a szerb változat – föltehetően török jövevényező (krbanj), és olyan forrásokra emlékeztet, amelyekből tökhéjjal merték a vizet a régmúltban. 191/259. *Krasics* : n. *Krásics* : szh. *Krasic* [...] S, r, halastó; korábban rét a Karasica mentén; erről kaphatta nevét. – **Liptód**: *Liptod* : *Liptód* : n. *Litouv(e)* 'Litowr' : szh. *Litoba* : szh. *Liptoda* [...] A török hódoltság alatt elnéptelenedett. A 17. század végén rácok lakták, majd ismét lakatlanná vált. 1712-ben újra rácok népesítették be. 1751-ben kezdtek németek itt letelepedni. A 18. század végére már a németek voltak többségben. A múlt század második felében a szerbek száma fokozatosan csökkent, míg végül az első világháború után a maradék szerb lakosság Jugoszláviába költözött. Magyar anyanyelvűek a múlt század második felében kezdtek Liptódra telepedni. [...] 1970-ben 65 magyar és 571 német élt itt. [...] – Mivel a községben szerbek és németek laktak, a hivatalos dűlőnevek is szerb–horvát és német nyelvűek. Jelenleg csaknem tiszta német ajkú község, mivel a szerbek a húszas évek végén Jugoszláviába költöztek, és az 1945 után kitelepített német családok helyébe érkező magyarok közül csupán néhány felvidéki család maradt meg. [...] 211/17. n. *Tól* : n. *Kvëcse Tól* 'Zwetschen Tal' : szh. *Szëlistë* 'közel a faluhoz' Vö, Ds, sz [...] A német név hajdani szilvásra emlékeztet. 211/23. *Bolt* : n. *Ksëft* 'Geschäft' szh. *Szëlszka kutya* : 'községháza' : szh. *Dutyán* É, vegyesbolt, korábban községháza. 211/40. n. *Rácsih Kirhe* 'Raizische Kirche' : szh. *Crkva* : szh. *Szrpszka crkva* 'szerb, görög templom' [Szent Lukács-templom, Sveti Luka] É, az 50-es évek elején lebontották. 211/70. *Dicsberg* : n. *Rëccspëerih* 'Rutschberg' : szh. *Rëcsbërg* Ds, sz, e. A nagy esőzések idején megcsuszamlott a domboldal. 211/90. n. *Hënedër*

Mil 'Hinter der Mühle' : szh. *Zá voděnicu* 'a malom mögött' Ds, e, korábban szántó. 211/146. szh. *Prdanác* 'fingos' Men, e, a Kohlgraben meredek K-i oldala. A. sz. „itt a lovak az erőlködéstől fíngottak”. – **Mohács:** *Mohács* : n. *Mohacs* n. *Mouhacs* n. *Mohács* 'Mohatsch' [...] szh. *Mohacs* 'Mohac' szh. *Muvács* [...] A szerbek úgy tudják, hogy őseik egy része már török hívásra telepedett le, más részük a Veliki seoba 'Nagy költözés' idején (a harmadik hullámban 1688–89-ben). Arzen Černojevič pátriárka (tkp. A mai Koszovo tartománybeli Peć monostorának feje) vezetésével viszont a török elől menekült Magyarországra. A régi haza tudata oly erősen élt bennük, hogy nemzedékről nemzedékre hagyományozták: vissza kell térniük, ha hazájuk fölszabadul. A török defterekben 1554-ben és 1570-ben még igen kevés az idegen hangzású név. 1591-ben 15, 1613-ban 16, 1631-ben 22, 1641-ben 18 szerb (a juhász-torkodás következtében: vlah) adózó férfit mutatnak ki. 1577-ben a lakosság egyharmada szerb; s további számbeli gyarapodásukat mutatja, hogy Mohács 1695-ben püspöki székhelyük. Az 1591. évi és az 1613. évi defterek *Vlahok városnegyedét* (*mahalleyi iflakiyan*) és *Gyurasin hadtestét* (*dzsemaeti Gyurasijan*) jegyezték föl. A török *iflah* 'az igaz útra térteket' jelzi. Vass Előd szerint a szerbek negyede Felmoácson, a Palánk védelmére bevezetett Duna-ág (347., 202. sz. nevek) É-i oldalá lehetett, az alakulat pedig a Mohácson állomásozó *dunai* török sajkásflottán szolgálhatott. Közvetlenül a felszabadulás után rác hajdúk laktak itt. A Rákóczi-szabadságharc után, 1715–30 között a császári kamara telepített újra szerbeket a tulajdonában maradt vár (a Palánk) területére, más forrás sz. attól É-ra. Az 1778. évi összeírás szerb–horvát többséget jelez, 334 családot. 1839-ben 887, 1910-ben 809, 1920-ban 499 szerb élt Mohácson. Az optálás után (1930-ban) 135 szerb nyelvű maradt a városban. Házaikba sokáéok költöztek, magyarok nem. [...] 223/269. *Gója utca* : szh. *Ródin szokak* 'Rodin sokak' : szh. *Golya szokak* 'ua.' [...] – Nh.: Mocsaras, nádas terület volt, gólyák tanyáztak itt. 223/279. szh. *Prálistyë* 'Pralište' : szh. *Racko prálistyë* 'Racko pralište' Partrés, egykor a szerbek mosóhelye. 223/284. *Szerb óvoda* : *Korsós ovoda* szh. *Zabvistë* : szh. *Zabavište* [...] É, a környező utcákról. [...] Sok szerb gyerek látogatta. 223/287. *Szerb-negyed* : *Szerb-város* : n. *Rácis Fietl* 'Raizisches Viertel' : n. *Race Stot* 'Raizenstadt' : szh. *Szrpszki szokak* 'Srpski sokak' : szh. *Racki szokak* 'Racki sokak' : c. *Sziribicko kërilëtoj* 'szerb kerület' : c. *Sziribicko fõró* 'szerb város' : mc. *Szërpszko nëgyëdo* 'szerb negyed' : rc. *Terg dö szürb(u)* 'szerb város' [...] Vr volt az 1930-as évekig. 223/290. *Görögkeleti-templom* : *Rác-templom* : *Porta* : *Szerb-templom* : szh. *Porta* 'Porta' : szh. *Crkva* 'Crkva' : szh. *Szrpszka crkva* 'Srpska crkva' : *Rácka cërkvä* 'Racka crkva' [...] É, műemlék. Az egykori görögkeleti vallású szerb negyed barokk temploma 1750-ből. 223/857. *Vërbák* : szh. *Vrbák* 'Vrbak' Át, e, 'füzes'. 223/992. szh. *Szrpszki szalasi* 'Srpski salaši' : szh. *Racki salasi* 'Racki salaši' : [Vás: Rác Szállások] S, sz, régebben szerb szállások. – **Somberek:** *Somberek* : n. *Somberh* 'Schomberg' : szh. *Sumbërak* [...] A török hódoltság alatt elnéptelenedett, a hódoltság végén a faluban rácok telepedtek meg. A Rákóczi-szabadságharc alatt lakatlan. 1711-től ismét rácok népesítették be. Délszláv lakossága mellé 1740 táján kezdtek németek költözni. A 18. század végére német többségűvé lett. A múlt század elejétől van kevés magyar lakója is a falunak. Szerb lakossága a múlt század közepétől fokozatosan

csökkent, végül az első világháború után mintegy 350 szerb vándorolt ki Jugoszláviába. 1930-ban külterületével együtt 164 magyar, 1613 német, 79 szerb, 8 sokác és 3 egyéb anyanyelvű lakója volt. [...] – Mivel a falu két évszázadon át német és szerb nyelvű volt, párhuzamos földrajzi neveket alkottak. [...] 201/1. *Fősőfalu : Felsőfalu* : n. *Ouver Tarf* 'Oberdorf' : szh. *Gorjanszki kraj* : szh. *Gornyi kraj* Fr, a községházától É-ra eső terület. 201/4. *Régi vásártér* : n. *Alt Markplacc* 'Altmarkplatz' : szh. *Sztaro vasaristye* [...] Os, r, sz, korábban vásártér. Nevezetessége, hogy itt a patak mentén nedvesítették és fehérítették a szőtt vásznat az asszonyok régebben. 201/29. *Szerb-templom* : n. *Ráce Kherih* 'Raizische Kirche' : szh. *Crkva* : szh. *Szrpszka crkva*. 201/69. szh. *Kólistyë* : szh. *Kólistë* 'kólóter' Tér, a szerb gyerekek kedvelt játszóhelye volt. 201/247. *Ruzsák-malom* : n. *Ruzsakszmil* 'Ruzsakszmühle' : szh. *Ruzsakova vodënca* 'Ruzsák malma' [...] Ma, tulajdonosáról ; már csak a lakóház áll. 201/267. *Erdőföld* : n. *Valtfélt* 'Waldfeld' : szh. *Pod sumom* 'erdő alatt' [...] Ds, sz, valamikor erdő lehetett. 201/286. *Cselei-erdő* : n. *Cselinvald* 'Cselinwald' : szh. *Csëlinzka suma* 'cselényi erdő' [...] a Csele patak közelében. – **Véménd**: *Véménd* : n. *Vémënd* 'Wemend' : szh. *Vëmën* [...] *Émen* vagy *Émel* középkori magyar falu a török hódoltság alatt elnéptelenedett. 1690 körül rácok telepedtek itt meg. 1748 körül érkezett az első német telepes csoport. A németiség gyors ütemben növekedett. A múlt század második felében kezdtek magyarok is ideköltözni. A rácok száma az első világháborúig lassan fogyott. 1920 után az itt élő szerbek zöme Jugoszláviába optált. 1930-ban 243 lakos vallotta magát magyar, 2130 német, 5 szerb és 2 egyéb anyanyelvűnek. 1970-ben 1127 magyar, és 1195 német élt itt. Külterületi lakos volt ekkor 180 fő. Ebből a Cigánytelepen élt 100 lélek. [...] – P. sz. „Véménd lakói németek (háromnegyed része) és rácok (egy negyed rész). [...] – A *zsidók* a lakossággal helyi német tájszólással érintkeztek, egymás között azonban *jiddisül*. [...] A sajátos nyelv megörökítése végett közlünk néhány elnevezést; jelölése: j(iddis). – A *szerbeknél* többnyire párhuzamos nevek alakultak ki; ezeket az elköltözöttektől sikerült részben összegyűjtenünk. Mivel a német tájnyelvet is beszélték, sok nevet átvettek enyhe torzítással. [...] 193/2. n. *Rácsih Haldeshaizer* 'Raizische Haltershäuser' : szh. *Pasztirszkë kutyë* 'Pastirske kuće' É. Korábban a szerbek pásztorai laktak itt. 193/7. n. *Rácsih Trënk* 'Raizische Tränke' : szh. *Válovi na brdu* 'Válovi na brdu' vályúk a hegyen F. – A. sz. régebben a bő vizű forrás vizét fa-, később betonvályúkba vezették. Naponta ideterelték itatni a jószágot, de innen vittek permetvizet is. – Föltehető, hogy a török idők után beköltözött, de a kurucoktól elűzött szerbek 1711 után itt kezdtek letelepedni a forrás és a szerb temető közti szakaszon, a mai Hegy utca egyik részén. Itt találtak forrást, itt voltak közel a menedéket nyújtó erdőhöz. 193/23. *Libalegelő* : n. *Kënszvize* 'Gänsewiese' : j. *Gënzevizn* 'Gänsewiesen' : szh. *Guscsijë livadë* 'Guščije livade' : rc. *Gyëpulumári* 'libalegelő' [P: *Gänsviesen* ; r] S, sz, l, mlen. [...] – P. sz. „rét a falu beltelkei alatt. Mivel állandóan tele vannak házi ludakkal, ritkán lehet füvet kaszálni”. – A. sz. régen mocsaras terület s libalegelő a falu középső részére. 193/145. *Cikói-ódal* : n. *Cikóre Szaide* 'Zickoer Seite' : szh. *Cikovszka sztrána* 'Cikovska strana' [...] Ds, e a Cikóra vezető út mentén. 193/220. n. *Najstëker* 'Neustücke' : n. *Hútvát* 'Hutweide' : szh. *Lëdinë* 'Ledine' : szh. *Pasnyak* 'Pašnjak' Do, e. – A. sz. a nevek a művelési ág

váltakozásaira mutatnak: erdő > szántó > legelő. Az első név a múlt század közepén erdőirtásból származó 'új darabokra' utal. 193/221. szh. *Rasztik* 'Hrastik' Os, e, tölgyes. 193/378. szh. *Čsobanszkë livadë* 'Čobanske livade' S, r. Régebben a községi pásztorok illetményrétje. 193/402. *Szëbényi út* : n. *Szëvener Vëk* : szh. *Szibinyiski pút* 'Sibinjski put' : rc. *Kalyë lu Szebíny* 'szebényi út' Út Szebény felé. 193/408. n. *Rácsih Víze* 'Raizische Wiesen' : szh. *Rackë (popovszkë) livadë* 'Racke (popovske) livade' S, sz, r. Szerb papi illetményrétek voltak. 193/486. *Fukszberg* : n. *Fukszeperih* 'Fuchsberg' : szh. *Liszicsjë brdo* 'Lisičje brdo' : rc. *Gyalu dö vulpë* 'rókahegy' Ds, sz. A szomszédos palotabozsoki Fuchsberg (128. sz. név) É-i nyúlványa (BMFN. II. 27, 29, 31, 33, 34, 35–6, 54, 56, 58, 59, 68, 71, 81, 83, 84, 88–9, 212–3, 217, 177, 178, 180–1, 183, 190, 191, 192, 212–3, 217, 220, 221, 227, 230, 231, 232, 235, 235, 236, 237, 288, 290–3, 295, 414, 441, 442, 443, 501).

Szabó József
ny. egyetemi tanár
SZTE